

Leipzig 1872–1878. – Stuttgart : S. Hirzel, 1992. – Bd. 1. – 2262 S.

15. Lexer M. *Mittelhochdeutsches Handwörterbuch* : in 3 Bd-n / Matthias Lexer. – Nachdruck der Ausgabe Leipzig 1872–1878. – Stuttgart : S. Hirzel, 1992. – Bd. 3. – 1632 S.

16. Müller P. O. *Substantiv-Derivation in den Schriften Albrecht Dürers* : Ein Beitrag zur Methodik historisch-synchroner Wortbildungsanalysen / Peter O. Müller. – Berlin ; New York : Walter de Gruyter, 1993. – 531 S. – (Wortbildung des Nürnberger Frühneuhochdeutsch ; Bd. 1).

17. Pimenova N. *Die semantische Stellung von deverbalen i(n)-Nomina im althochdeutschen Wortbildungssystem* / N. Pimenova // *Historische Wortbildung des Deutschen*. – Tübingen : Niemeyer, 2002. – S. 137–158.

18. Schoenthal G. *Personenbezeichnungen im Deutschen als Gegenstand feministischer Sprachkritik* / G. Schoenthal // *Zeitschrift für germanistische Linguistik. Deutsche Sprache in Gegenwart und Geschichte*. – 1989. – H. 17. – S. 296–314.

19. Schulz M. *Wortbildung in Wörterbüchern und Texten des 17. Jahrhunderts* / M. Schulz // *Historische Wortbildung des Deutschen*. – Tübingen : Niemeyer, 2002. – S. 269–288

20. Wellmann H. *Das Substantiv* / Hans Wellmann // *Deutsche Wortbildung. Typen und Tendenzen in der Gegenwartssprache. Eine Bestandaufnahme des Instituts für deutsche Sprache Forschungsstelle Innsbruck. Zweiter Hauptteil*. – Düsseldorf : Schwann, 1975. – 500 S. – (Sprache der Gegenwart, 32).

ДЖЕРЕЛА ПРИКЛАДІВ

21. *Das Annolied*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до тексту: <http://www.hs-augsburg.de/~harsch/germanica/Chronologie/11Jh/Annolied>

22. Wilhelm Fr. *Corpus der altdeutschen Originalurkunden bis zum Jahr 1300* / Fr. Wilhelm. – Lahr (Baden): Moritz Schauenburg K.-G., 1957. – Bd. 3, 1293-1296, Nr. 1658-2529. – 600 S.

УДК 811.111'23:008

Крацило С.О (Львів)

РОЛЬ АСОЦІАТИВНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ В ДОСЛІДЖЕННІ КОНЦЕПТОСФЕРИ (на прикладі концепту *marriage*)

*З'ясовано роль методики асоціативного експерименту у вивченні концептів, а також висвітлено трирівневу польову структуру останніх. У результаті обробки даних експерименту проаналізовано асоціативне поле концепту *marriage*, виокремлено ядерне, базове та периферійне поля.*

Ключові слова: *концепт, асоціативний експеримент, асоціативний тезаурус, асоціативне поле, лінгвокультурологія.*

*Определена роль методики ассоциативного эксперимента в изучении концептов, а также освещена трехуровневая полевая структура последних. В результате обработки данных эксперимента проанализировано ассоциативное поле концепта *marriage*, выделены ядерное, базовое и периферийное поля.*

Ключевые слова: *концепт, ассоциативный эксперимент, ассоциативный тезаурус, ассоциативное поле, лингвокультурология.*

*The paper analyzes the role of associative experiment methods in the study of concepts and highlights the three-tier field structure of the latter. As a result of processing of the experiment input and output, the associative field of the concept *marriage* was analyzed, nuclear, base and peripheral fields were singled out.*

Key words: *concept, associative experiment, associative thesaurus, associative field, linguistic cultural studies.*

Дана стаття має на меті розглянути та проаналізувати наявні наукові розвідки, що стосується ролі асоціативного експерименту в дослідженні як індивідуальних, так і колективних концептів. Як ілюстративний матеріал ми розглянули асоціативне поле концепту *marriage* в британській етнокультурі.

Концепт, будучи ментальною одиницею, не є ексклюзивним оператором ні мовлення, ні мови. Він належить їм обом, перебуваючи «На вістрі синтезу лексикографічної, енциклопедичної, психологічної, культурної інформації» [12, с.300]. Слово «концепт» має протермінологічні відповідники, такі як «лінгвокультурема» [5, с.4–56], «логоепістема» [4, с.7] та «міфологема» [1, с.130–134]. Водночас ментальний простір концепту концентрується навколо певної «“сильної” (ціннісно акцентованої) точки свідомості, від якої розходяться асоціативні вектори» [12, с.51]. Сукупність концептів формує концептосферу, що є наче вмістилищем усіх концептуально значущих цінностей когнітивно-дискурсивної сфери тієї чи іншої культури.

Деякі вчені, зокрема А. Вежицька, наполягають на обов'язковій наявності імені в концепті [3, с.18], а інші – на його розсіяності серед мовних знаків (І.Я. Стернін, М.В. Піменова) [2, с.9]. Вважаємо за потрібне погодитися з постулатом когнітивної лінгвістики, згідно з яким саме значення лексичних концептів не є закодованим мовою, радше, воно моделюється на концептуальному рівні й постає як процес, а не конкретна річ, яку можна «запакувати у мову» [16, с.14], мовні засоби «необхідні не для існування, а для повідомлення концепту» [11, с.39].

У термінах різних дослідників лінгвокультурний концепт становить єдність поняття, образу та символу (В.В. Колесов), поняттєвої, образної та ціннісної складових (С.Г. Воркачов, В.І. Карасик, Г.Г. Слишкін), логічної й сублогічної зони (Л.О. Чернейко). Проте, на думку більшості лінгвістів, концепт, актуалізуючись у мові, формує тришарову структуру – понятійний (предметна характеристика), образний та ціннісний складники (психологічна характеристика). (С.Г. Воркачов, В.І. Карасик, Д.С. Лихачов, Ю.С. Степанов, А.М. Приходько та інші) [9, с.39].

За А.М. Приходько, «понятійна (змістова) частина концепту зазвичай збігається зі змістом лексичної одиниці, яка його втілює, тоді як перцептивна вибудовується над нею у вигляді певного ореолу, що його важко передати словами, але можна встановити за допомогою асоціативного психолінгвістичного експерименту» [12, с.58]. І саме цей перцептивно-образний адстрат є знанням, образами та асоціаціями, що «...викликаються у свідомості у зв'язку з тим чи іншим денотатом. Він формується на підставі узагальненого образу / гештальту, у якому закладені почуттєвий індивідуальний досвід і колективне знання» [там же, с.59].

Проте український мовознавець С.А. Жаботинська вносить зауваги-застереження до шаруватої моделі побудови концепту, відносячи останню до семантичних студій, ставлячи під сумнів належність метафорично-образного та значеннєвого шару до структури концепту. На думку вченої, в сучасних концептологічних дослідженнях, що базуються на шаруватій структурі, бракує самої концептуальної структури, створеної за допомогою спеціальної методології в когнітивних дослідженнях [7, с.56].

Ми дотримуємося гіпотези, яка твердить, що лінгвістичні знання можуть бути представлені не лише в традиційному вигляді, а й у системі відношень асоціативно-вербальної мережі, яка співвідноситься з мовленнєвою здатністю носія мови (пропонентами гіпотези є, зокрема, І.А. Стернін та О.О. Залевська), що зумовлює застосування експериментальних методик. Як зазначає І.А. Стернін, «експериментальні методики досліджень потребують більших затрат, ніж логічний аналіз значення, проте вони виявляються незрівнянно більш ефективним та економним шляхом визначення психологічно реального значення слова, ніж контекстуальний аналіз» [13, с.122]. Саме за допомогою асоціативного експерименту можна розкрити семантичні зв'язки слів, які об'єктивно існують в психіці носія мови, а також профілізацію того чи іншого концепту, де профілізація «...є варіативною репрезентацією концепту в асоціативному полі індивіда, який виявляє в концепті або приписує йому додаткові чи нові властивості» [12, с.113].

Аналіз результатів асоціативних експериментів дає змогу робити обґрунтовані висновки як щодо внутрішньої структури концепту, так і щодо комплексу його зв'язків, вибудовуючи відповідні моделі. Дослідження матеріалів асоціативних тезаурусів допомагає розкрити глибинну структуру концептів, яка, згідно з одним із постулатів когнітивної науки, не обмежується лексикографічним матеріалом, а включає енциклопедичну репрезентацію знань, де лексичні концепти трактуються як «точки доступу» до ширшої мережі знань та уявлень [16, с.13–14]. Асоціативний словник може бути чудовим інструментом як для лінгвокультурного, так і для лінгвокогнітивного, соціо- і психолінгвістичного дослідження.

У психолінгвістиці існує також термін *асоціативне значення*, що означає «значення, яке виділяється шляхом аналізу дистрибуції асоціативних реакцій на певне слово-стимул» [6, с.30]. Започаткували сучасну методику вільного асоціативного експерименту клінічні психологи І.Г. Кент та А.Дж. Розановф на початку ХХ століття, збираючи слова-реакції на 100 слів-стимулів серед широкої цільової аудиторії [14, с.153]. При проведенні асоціативних експериментів важлива й етнокультурна, специфіка, й вікова диференціація.

Результати експерименту дають змогу виокремити синтагматичні та парадигматичні асоціати, де останні «поряд із фактором частотності (він вирішальний) виразніше фіксують семантичну сутність концепту, його інтенціонал, а синтагматичні асоціати вказують переважно на семантичну периферію, валентні суміжності, імплікаціонал концепту» [8, с.4].

О. Леонтєв зазначає, що такий експеримент дуже помітний при вивченні «психологічних еквівалентів “семантичних полів”» [10, с.9]. На важливість асоціативних процесів указує Г.Р. Кісс, адже вони є «базовим компонентом думки та когнітивного процесу загалом» [14, с.153].

Багато асоціацій, що збігаються, викликані колективною свідомістю («*collective mind set*») суб'єктив-учасників експерименту, яка, ймовірно, формується відомим законом формування спільноти («*law of community formation*»): «взаємодія створює схожість, тоді як схожість створює взаємодію» [17, с.526].

Моделювання концепту *marriage* за допомогою асоціативного експерименту допомагає виявити як індивідуальні, ідіолектні, так і колективні, загальномовні фрейми. Останні можна реконструювати встановивши асоціативні норми. Одиначні асоціативні реакції відображають периферійні для психологічного значення асоціації.

У даній розвідці ми проведемо аналіз асоціацій із словом-стимулом, взятих із *The Associative Thesaurus of English*, що був укладений в 1972 році. Цільовою групою для наукового експерименту були британські студенти з різних регіонів Британії віком 17–22 роки, статєва репрезентація становила 64% чоловіків і 36% жінок. У словнику зібрано реакції майже дев'ятох тисяч студентів на 8400 слів-стимулів, а оскільки словник подає і реверсний порядок від реакцій до стимулів, то загальна кількість лексикографічних статей сягає 55837 [14]. Нами була використана електронна версія цього словника EAT (*Edinburgh Associative Thesaurus*) [17].

Сам лексичний концепт *marriage* полісемічний, на основі лексикографічних джерел нами було встановлено п'ять основних зон його лексико-семантичного значення: 1) *union*; 2) *rite, ceremony*; 3) *relationship*; 4) *state*; та 5) *institution as an abstraction*. Відповідно, можемо припустити, що реакції респондентів на стимул мали б бути прямо чи опосередковано пов'язані із відповідними зонами.

Проаналізувавши слова-реакції учасників вищенаведеного експерименту, можемо оформити асоціативну польову модель, де виділяються ядерне, базове та периферійне поля. Так, корелюючими ядерними реакціями є *love* (9), *sex* (7), *divorce* (5), *guidance* (5), *wedding* (5) та *line+lines* 4+1), що формують ядерне поле, *lines* (4),

church (3), licence (3), bed (2), bride (2), husband (2), ring (2), union (2), wed (2) та wife (2), що складають базове поле, а інші отримані реакції – периферію.

Усі п'ять ключових ядерних реакцій вступають у парадигматичні зв'язки зі словом-стимулом. Як бачимо, у свідомості студентів *marriage* нерозривно пов'язаний із коханням (слово-стимул *love*), яке є необхідною умовою щасливого шлюбу, важлива складова і сексуальна сатисфакція (*sex*). Обидві реакції-стимули свідчать про зміну пріоритетів у соціальному інституті шлюбу, адже, якщо первинною метою його створення було забезпечення відповідних умов виховання дітей та захист жінок, то в другій половині ХХ століття спостерігаємо високий рівень гедоністичних очікувань у шлюбному союзі, тоді як діти (*children* та *kids*) були вказані лише по 1% кожне, а «друга половинка», необхідний партнер для шлюбу, вказаний учаниками експерименту лише 4%, відповідно, 2% *wife* та 2% *husband*. Серед ядерних реакцій зустрічаємо й концепт *divorce*, що корелює з концептом *marriage*, утворюючи антонімічну пару, вказаний 5% респондентів. Стільки ж учасників експерименту корелюють *marriage* з весільною церемонією (*wedding*), що може бути пов'язаним із тим, що одним зі значень лексеми *marriage* є власне сама церемонія укладення шлюбу, а також сприйняттям весільної церемонії як одного з найяскравіших моментів шлюбного життя. У свідомості британських студентів фактор можливості реалізації щасливого шлюбного сценарію завдяки взаємній підтримці чоловіка та дружини актуалізується концептом *guidance* (5%). Саме це формує баланс у стосунках. Зведені реакції *line* (4%) та *line* (1%) вказують на бюрократизм, пов'язаний із чергами при заповненні анкет для отримання свідчення про шлюб, оформленням інших документів, що, можемо припустити, втратить актуальність у ХХІ сторіччі у зв'язку з наявністю інтернету.

Серед одиничних периферійних реакцій – 2 оніми-антропоніми *John* та *Susy*, а також синтагматичні асоціати *cruel*, *dangerous*, що вказують на негативну конотацію, та *eternal*, що пов'язано з релігійними переконаннями про те, що шлюб вічний, переходить межі тривалості людського життя. У ході експерименту отримано одну відмову та одну нульову реакцію, що, найімовірніше, свідчить про неможливість для учасника експерименту визначити лише одну ключову реакцію або про нездатність осмислити концепт.

Отже, як бачимо, сучасний етап розвитку лінгвістики пропагує дослідження мови в тісному зв'язку зі свідомістю, мисленням, культурою як певного носія мови, так і мовної спільноти та етнокультури, до якої він належить. Асоціативний експеримент зарекомендував себе ефективним методом вивчення як концептосфери певного індивіда, так і колективу, проте, звісно, експериментальна методика не заперечує контекстуального і логічного аналізу значень. Значення концепту для даного індивіда передусім асоціативне і розкривається при одержанні асоціативного ланцюжка на відповідний стимул від цього індивіда. Аналіз концепту *marriage* показав, що ядро асоціативного поля даного концепту утворене парадигматичними реакціями, що належать до того ж граматичного класу, що й слово-стимул. Асоціативне поле *marriage* формує лексеми, які фіксують культурно й соціально значущу інформацію про даний концепт, зокрема, пов'язану зі структурою шлюбного союзу та його розірванням, міжособистісними стосунками. Перспективою досліджень є компаративний аналіз асоціативних полів в українській та британській культурах, а також аналіз динаміки зміни профілювання даного концепту представниками двох етнокультур.

Список літератури

1. Базылев В.Н. Мифологема скуки в русской культуре/ В.Н. Базылев // RES LINGUISTICA : сборник статей. К 60-летию профессора В.П. Нерознака. М., 2000. – С. 130–147.
2. Введение в когнитивную лингвистику : учеб. пос. / З.Д. Попова, И.А. Стернин, В.И. Карасик и др. – Кемерово : Кузбассвузиздат, 2005. – 220 с.
3. Вежицкая А. Семантические универсалии и описание языков : пер. с англ. – М.: Школа «ЯРК», 1999. – 780 с.
4. Верещагин Е.М. В поисках новых путей развития лингвострановедения: концепция речеповеденческих тактик / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров. – М., 1999. – 84 с.
5. Воробьев В.В. Лингвокультурология (Теория и методы) / В.В. Воробьев – М. : Изд-во Российского ун-та дружбы народов, 1997. – 332 с.
6. Залевская А.А. О комплексном подходе к исследованию закономерностей функционирования языкового механизма человека/ А.А. Залевская // Психолингвистические исследования в области лексики и фонетики. – Калинин, 1981. – С. 28–44.
7. Жаботинская С.А. Имя как текст: концептуальная сеть лексического значения (анализ имени эмоции) / С. А. Жаботинская // КОГНИЦИЯ, КОММУНИКАЦИЯ, ДИСКУРС. – 2013. – № 6. – С. 47–76.
8. Карпенко О.Ю. Асоціативне визначення семантичного наповнення онімічних концептів / О. Ю. Карпенко. – Горлівка ; Донецьк, 2005. – 17 с.
9. Карасик В.И. Оценочные доминанты в языковой картине мир/ В.И. Карасик // Единство системного и функционального анализа языковых единиц. Белгород, 1999. – С. 39–40.
10. Леонтьев А.А. Общие сведения об ассоциациях и ассоциативных норма/ А.А. Леонтьев // Словарь ассоциативных норм русского языка. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1977. – С. 5–16.
11. Попова З.Д. Очерки по когнитивной лингвистике/Попова З.Д., Стернин И.А.. – Воронеж : Истоки, 2001. – 192 с.
12. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
13. Стернин И.А. Лексическое значение слова в речи / И.А. Стернин. – Воронеж, 1985. – 170 с.
14. An associative thesaurus of English and its computer analysis/ Kiss G.R., Armstrong, C., Milroy R., Piper J. // The Computer and Literary Studies/ Ed. by Aitken, A.J., Bailey, R.W. Hamilton-Smith, N. – Edinburgh : University Press., 1973. – P. 153–165.

15. Proceedings of the Fourth International Semantic Web Conference (ISWC 2005), Galway, Ireland, November 6-10, 2005. – 1073 p.
16. The Cognitive Linguistics Reader / eds. V. Evans, B. Bergen and J. Zinken. – L. ; Oakville : Equinox, 2007. – 974 p.
17. The Semantic Web – ISWC 2005: 4th International Semantic Web Conference, ISWC 2005, Galway, Ireland, November 6-10, 2005, Proceedings. – 1073 p.
18. EAT Word Associations [Electr. res.]. – access mode : / - Doc/http://www.eat.rl.ac.uk/cgi-bin/eat-server

УДК 811.14'373 - Гомер

Куйбіда Х. І. (Львів)

ПРЕДИКАТИВНЕ ВЖИВАННЯ ПОХІДНИХ ПРИКМЕТНИКІВ У МОВІ ЕПІЧНИХ ПОЕМ ГОМЕРА

Досліджено вторинну синтаксичну функцію прикметника, зокрема предикативне вживання похідних ад'єктивів у мові епічних поем Гомера. Основними типами предикативного вживання похідних прикметників у контексті поем Гомера є повна предикативність та напівпредикативність.

До повної предикативності належать здебільшого складені присудки, іменна частина яких виражена похідним прикметником, а дієслівна частина – дієсловом-зв'язкою εἶπαι. Наведено приклади предикативного вживання похідних прикметників у вищому ступені порівняння. Для компаративів ця функція вважається первинною. Напівпредикативність практично не знайшла свого вираження у творах Гомера. Похідні прикметники у синтаксичній функції предиката речення урізноманітнюють мову епічних поем.

Ключові слова: похідні прикметники, предикат, складений присудок, іменна частина присудка, дієслівна частина присудка, компаратив.

The secondary syntactic function of adjective, in particular the predicative use of the derivative adjectives in the language of Homer's epic poems are examined in the article. The main types of predicative use of derivative adjectives in the context of Homer's poems are absolute predicativity and semi-predicativity.

Absolute predicativity include mainly compound predicates with nominal part expressed by the derivative adjective, verbal part – by the link verb εἶπαι. Examples of predicative use of compound adjectives in comparative degree are also given. This function is supposed to be primary for the comparatives. Semi-predicativity is feebly expressed in Homer's works. Derivative adjectives in the syntactic function of predicate of the sentence diversify the language of epic poems.

Key words: derivative adjectives, predicate, compound predicate, nominal part of predicate, verbal part of predicate, comparative.

Исследована вторичная синтаксическая функция прилагательного, в частности предикативное употребление производных прилагательных в языке эпических поэм Гомера. Основными типами предикативного употребления производных прилагательных в контексте поэм Гомера являются полная предикативность и полупредикативность.

К полной предикативности принадлежат по большей части составленные сказуемое, именная часть которых выражена производным прилагательным, а глагольная часть – глаголом связкой εἶπαι. Приведены примеры предикативного употребления производных прилагательных в высшей степени сравнения. Для компаративов эта функция считается первичной. Полупредикативность практически не нашла своего выражения в произведениях Гомера. Производные прилагательные в синтаксической функции предиката приложения делают язык эпических поэм разнообразным.

Ключевые слова: производные прилагательные, предикат, составленное сказуемое, именная часть сказуемого, глагольная часть сказуемого, компаратив.

Основна роль прикметника в реченні (іншими словами – його первинна функція) – бути морфологізованим (узгодженим) означенням [8, с. 148]. Тому мінімальним контекстом ад'єктива є атрибутивне словосполучення, в якому його граматичні форми залежать від іменника. Конкретним виявом синтаксичної активності прикметника є словосполучення, де він виступає головним компонентом. Про своєрідну активність прикметника як головного компонента у складі підрядного словосполучення можна говорити, маючи на увазі насамперед якісні прикметники, їм же належить провідна роль у розвитку ще й вторинної за своїм характером функції – предикативної [3, с. 123]. Таким чином, категоріальні характеристики прикметника поповнюються новими ознаками, що виводять його з синтаксичної периферії у формуванні речення, наближуючи до дієслова (синтаксична транспозиція в сферу дієслова [4, с. 5]). Функція прикметника при цьому не змінюється, він виступає означенням до іменника (у реченні – до підмета), як і в атрибутивному словосполученні. Зв'язок між іменником та означенням-предикатом, однак, вільніший (в порівнянні з означенням-атрибутом). В ролі предиката прикметник продовжує характеризувати предмет, але ця функція реалізується в умовах складнішої синтаксичної ситуації й осмислюється лише на фоні предикативних відношень між прикметником та іменником.